

חבל נחלתו

ז. כתיבת תאריך מאוחר

יצטרכו לקבל עליו קנין מידי החתן לאחר השקיעה, לפחות ע"מ לאמת את הכתוב בכתובה "וקנינא וכו'". וא"כ אם העדים חותמים על הכתובה קודם שקיעה יש כאן חתימה על שקר שהרי קנין סודר שנעשה קודם שקיעה אינו יכול לחול עתה. ואם עדיין לא נעשה קנין יש בכך מיחזי כשיקרא וכשר לפי התשב"ץ שהכשיר מחזי כשיקרא כאלה.

ח. סיכום

מכל הטעמים שהובאו לעיל צריך להימנע ככל הניתן מכתובת כתובה שזמנה מוקדם לקידושין. ובדיעבד נראה לענ"ד שאי"צ בכתובת כתובה חדשה.

הרב הגאון יעקב אריאל, רב העיר רמת-גן, אמר לי שכדי להתגבר על השאלות הנ"ל, הוא נוהג בכתובה – שהקידושין יתאחרו לאחר השקיעה, לכתוב את תאריך היום הבא, ובכך להימלט מהבעיות העולות בכתובת זמן מוקדם. אולם צריך להעיר שאי אפשר לקבל מהחתן קנין באותה שעה, ע"מ שהשעבוד יחול בלילה. שהרי הקנין הוא קנין סודר, וקנין זה אינו יכול לחול לאחר זמן מפני שהדר סודרא למריה וכבר כלה קניינו, כמבואר ברא"ש [ב"מ פ"ה ס"י כ"ט] ובב"י [ח"מ ס"י ר"ז ס"ד]. וא"כ תיקון לבעיית השטר יש בכך, אבל

סימן סד

קבילה

את קריאת התורה.

שאלה

מהי קבילה¹ ומתי ראוי להשתמש בה?

מקור המנהג

מקור המנהג אינו ידוע, והוא קדמון ביותר (כפי שיובא להלן מתשובת החת"ס). ואולם רמז עליו ניתן למצוא כבר בדברי הירושלמי. המרדכי [מ"ק י"ג] מביא מירושלמי: "א"ר יוחנן קובלין לרשות שהוא שליט על בולין יכול לקבול במועד ולדון לפניו ולהסתלק מבוליו. פירוש בוליו שר כמו ראשי בולאות שביהודה. ודכותיה התיר ראב"י

הקדמה

הקבילה בלשון הראשונים והאחרונים היא טענה על עוול הנעשה לאדם. כשהתביעה היא כלפי אדם מסויים. ובדר"כ הצעקה היתה לפני בית דין. אולם לעתים – כשהנתבע היה מתחמק מבי"ד – היה לתובע הקובל זכות לבטל את התפילה או

1. מנהג עיכוב [קובלין בבית כנסת] התפילה והקריאה נמצא ברשימות תקנות וחרמי קדמוני צרפת [רבנו גרשום, ר"ת] שו"ת מהר"ם ד"פ [קנ"ג, אלף כ"ב], מחזור ויטרי [קע"ו], כלבו [קט"ז]. ביטול התפילה נעשה בכמה דרגות: תפילת ערבית, שאר תפילות וכל בתי כנסיות שבעיר (לא נזכר לכמה זמן). סיבת העיכוב היתה תביעת ממון שהחייב לא בא לבי"ד, או תביעה על נבחרי הציבור שהטילו עליו מס שלא כדין. וכן נזכר ברמ"א [ח"מ ס"י ה' ב'] דאין לקבול בביה"כ לא בימי ניסן ולא בימים נוראים. והוזכר ג"כ באו"ח [תקל"ט, ג'; תקמ"ה, י"א].

חבל נחלתו

כבר בטלו בחול ג"פ ודחאו בקש, ושוב אז יש לו רשות לבטלו גם בשבת: ומזה יש לראות כמה פרצה טהרה בישראל כי כל כך היו אבותינו ז"ל זהירים בק"ש ותפלה בצבור וקריאת התורה עד שיהי' זה להם לכפייה אחרונה לכוף המסרב ולהעמידו במשפט ע"י שיגרום בטול התמיד ועי"ז כל הצבור יעמוד לימינו, ודבר זה הוא חכה לפה אפקורטי זמנינו".

מדברי החת"ס מתבאר כי היתה תקנת קדמונים לכפיית נתבע בדרך עקיפה על ידי ביטול התפילות או קריאת התורה בבית הכנסת. הכפיה היתה בעצם עמידת התובע ודרישתו לביטול התפילה או הקריאה בתורה כדי שהציבור ופרנסיו יעמדו לימינו בהצלה מעושקו. כדי שהתקנה לא תפריע לגמרי את סדרי התפילה באו רבנו גרשום ור"ת והוסיפו סייגים לקבילה, ויבואר להלן.

על אלו תביעות ניתן לעכב את התפילה

לא מבואר בדברי הראשונים מה הם גדריה של התקנה, אולם נראה שהמדובר הוא בתביעה פרטית בעסקי ממון או בתביעה צבורית כנגד כפיה של פרנסי

העזרי לאדם לקבול בשביל חובותיו במועד². הקבילה כאן אינה בבית הכנסת, אלא צעקה על עוול לפני השליט.

וכך כתב החת"ס סופר [או"ח סי' פ"א]:

"ואשר ציוה לשאול פי לפרש לו דברי באר הגולה בי"ד ס"י של"ד שכתב, חדר"ג מאור הגולה שלא לבטל תפלה בשבת וי"ט אם לא כבר ביטלה ג"פ בימות החול, דבר זה אפילו תשב"ר יודעים, והוא העתיק מסוף ס' תשו' מהר"מ מר"ב ושם מבואר בזה"ל, שלא לבטל תפלה בשבת בשביל תביעה שיש לאדם על חברו, וזה הלשון בעצמו הוא בכל בו ס"י קי"ז העתיקו סמ"ע סי' י"א סק"ז גם המעיין שם יבין הכוונה, והך דאין לבטל בשבת וי"ט הוא בשלטי גבורים ס"פ זה בורר ומביאו מג"א רס"י של"ט [סק"ג]. וענין זה הוא מנהג קדמוני קדמונים. ועדיין בילדותי היו נוהגים זה המנהג והיה עומד בבהכ"נ הקדושה במקום שהש"ץ עומד ואינו מניחו להתפלל ומבטל התמיד, או ביום הכניסה מעכב להוציא ס"ת מהיכל ואין שום אדם רשאי להעבירו משם בחזקה עד שיבא הפרנס ויפייסו שמעותד לעמוד על ימינו, ועש"ע א"ח ס"י נ"ז ובב"י שם, וגזר ר"ג חרם שלא לבטל התפלה בשבת וי"ט אם לא

2. וכן הביא הב"י [או"ח סוף סי' תקמ"ה] וכ"פ בשו"ע [תקמ"ה י"א] ובד"מ הביאו בראש סי' תקל"ט. ועל השו"ע [תקל"ט ג'] כתב: "וכן מותר לקבול במשפט בשביל חובותיו המותרים לתבועו דכל זה הוי בכלל דבר האבד ושרי". והמג"א [תקל"ט ד'] הביא שהסמ"ע בחו"מ סי' ה' הקשה איך מותר לקבול בחוה"מ הלא אין קובלין בתשרי וניסן. ותרץ המג"א שהמדובר בהל' חוה"מ על קבילה בפני נכרים והנזכר בחו"מ הוא קבילה בפני ישראל.

וכך כתב החת"ס סופר [או"ח סי' פ"א]: "ויעיין מרדכי דב"ק סי' קמ"ט כתב מהמנהג שלא לקבול על חוב בבהכ"נ בניסן וימים נוראים ומייתי לי' רמ"א בח"מ סי' ה'. והסמ"ע טען עליו מש"ע א"ח ס"י תקמ"ה דאפילו בחה"מ יכול לקבול. ובמג"א סימן תקל"ט [סק"ה] נדחק ליישב. ולפע"ד לק"מ, דודאי לקבול בב"ד מותר בחש"מ אך לקבול בבהכ"נ שבמרדכי היינו לבטל התמיד, דנהי דר"ג לא חורים אלא אשבת וי"ט מ"מ מהמנהג שלא לבטל התמיד בניסן וימים נוראים משום דטרידי ציבורא כמבואר למעיין שם ותל"מ".

חבל נחלתו

ב. לאחר ביטול ג' תפילות ערבית יכול לבטל כל התפילות.³
ג. לאחר ג' פעמים, בכל בתי כנסיות שבעיר.
ד. לאחר שביטול ג' פעמים בבית כנסת יכול לבטל אף בשבת ויו"ט.

התקנה בימינו

בימים קדמונים נהגו כך למעשה. מובא מקרה כזה באו"ז [שבת סי' מ"ה] ובלקט יושר [או"ח סי' נ"ד ענין ב'] וכן בשו"ת הרמ"ז [סי' ל"ז] וכונה המנהג 'ביטול התמיד'.

בימינו התקנה לא בטלה, ולכאורה היא מן הראוי לנהוג כן אף בימינו, במקום שאדם חושב שעוותו עליו את הדרך אם ממוני הציבור במיסים וכד', או בתביעה ממונית כלפי מאן דהו.

אולם כנגד זה עומדות כמה מניעות:

א. התקנה פשטה בקהילות האשכנזים אך לא בקהילות הספרדים, ואפילו בקהילות יוצאי ספרד באירופה כגון: בטורקיה או בהולנד צריך בדיקה אם הכיריה וקבלוה עליהם. ואצלנו רוב הקהילות מעורבות וע"כ אין להנהיג תקנות שרק חלק מהקהילה קבלה על עצמה.

ב. בערים גדולות שישנם עשרות בתי כנסיות קשה מאד לכופ את כולם לבטל תפילותם.

ג. הנהגת הערים אינה בידי שומרות הלכה, וא"כ לא יועיל ביטול התמיד כלל, מפני שאף אם העשוק יצעק מי יצילהו.

הקהל. ז"ל שו"ת מהר"ם מרוטנברג [פראג סי' קנ"ג] בענין תקנות שתיקן ר"ת לבני צרפת: "והאיש שהטילו עליו מתנה ובאו לגבותה ממנו ע"י עבד שהפקיד אין לו כח להזמין המטיל לבי"ד או המגבה עד שיפרע מה שהטילו עליו הן במעות הן במשכונות. אך יוכל להזמין כל מי שיעשה לו שלא כדין ואפילו קודם שיפרע מתנתו, אם ירא שהמטיל עושה שלא כדין וכשורה מן המתנה עצמה יש לו כח לבטל התפלה להיות קובל עליו בלא בי"ד עד שיעשה לו כדין וכשורה לפי ראות עיני הקהל. שאל"כ יקח כל אשר לו בידי גוים ויאמר שבשביל עושה כן".

סדרי תקנת רבינו גרשום

נכתב בשו"ת מהר"ם מרוטנברג [פראג סי' קנ"ג]: "וכשאדם מחזיק בביהכ"נ ומזמין את חבירו לדין וחבירו מסרב אין לו לבטל לא תפילת מנחה ולא תפלת יוצר עד שיבטל התפלה ג' פעמים (תפלת ערבית) ואז יכול לבטל כל התפלות.

וכשיש ב' בתי כנסיות או יותר אין יכול לבטל כי אם באותו (ביכ"נ) שהנתבע בו, אך כשיבטל ג' תפלות באותו ביהכ"נ שהנתבע מתפלל בו אז יכול לבטל כל בתי כנסיות שבעיר".

ועוד שם: "וגם יש חרם קדמונים שלא לבטל תפלה בשבתות וביו"ט בשביל תביעה שיש לאדם על חבירו אם לא ביטל כבר ג' תפלות קודם. ובשביל תקנת קהל אפילו לכתחלה יכול לבטל".

למדנו על ארבע רמות בחומרת עיכוב התפילה או הקריאה.
א. ביטול תפילת ערבית.

3. כתב בראב"ה [ברכות סי' ל"ב]: "ובדברי גאונים כתוב שאסור לאישתעוויי בין ברוך שאמר עד שחותם בישתבח. וכן נהגו במגנצא שאין קובלין בבית הכנסת עד שחותם שליח צבור בישתבח ואומר קדיש".

חבל נחלתו

ואך בקהילות קטנות כגון: ישובים קהילתיים, מושבים וקיבוצים אולי ניתן להנהיג זאת. אמנם במקומות אלו בלאו הכי הדברים מטופלים ואין צורך לכך.

סימן סה

מכת מרדות על תשלום חובות

שאלה

רבנו מנוח כתב: "ויש מספרי הרב שכתוב בהן 'מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו', ור"ל כשאומרים לו שלא יאכל מצה ואוכל שאינו שומע לדברי חכמים. וזהו שכתב הרב מי שאכל, כלומר שאכל אחר אזהרת חכמים אבל כל זמן שמקיים מצות חכמים ונמנע מלאכול מכין אותו מכת מרדות לבד פחות מארבעים לפום מאי דחזו בי דינא". ומוסיף שעל לאו דאורייתא מכין עד ל"ט מלקות, אבל על לאו דרבנן מלקין בלא קצבה, כל זמן שלא קיבל עליו דברי חכמים. ומביא מתוספתא מכות [סו"פ ד]: "נכנס (=כהן) לבית הפרס או למדוד את ארץ העמים או שיצא לחוצה לארץ מלקין אותו מכות מרדות. מכת תורה ארבעים חסר אחת ואומדין אותו אם יש בו ללקות לוקה ואם לאו אינו לוקה אבל מכות מרדות אינו כן אלא מכין אותו עד שיקבל או עד שתצא נפשו". עולה מדבריו, שלפי הרמב"ם אמנם המכות ניתנות לו כל זמן שלא הפסיק מעבירתו, אבל הן לענישה ולא אך לכפות עליו שיפסיק ממעשה העבירה.

והרמ"ך השיג על הרמב"ם: "לא ידעתי טעמא מאי, וכי לאחר שאכל מכין אותו, ואפילו תימא דמי שאוכל ר"ל — תמיהה לן מנין הוציא זה, חדא דהא הוי איסורא דרבנן, ואפילו באיסורא דאורייתא באיסור לאו אין נראה להכותו כי לא מצאנו כי אם באיסור עשה כגון עשה סוכה ואינו עושה, ויש טעם

מה הם האמצעים העומדים לרשות בית דין לכפות על תשלום חוב, והאם משנה מפני מה נובע החוב?

א. מכת מרדות על מה וכמה

לפני שניכנס לדיני כפיה לתשלום נברר בקצרה מהי מכת מרדות. במסכת כתובות [פ"ו ע"א]: "א"ל רב כהנא לרב פפא, לדידך דאמרת: פריעת בעל חוב מצוה, אמר לא ניחא לי דאינעביד מצוה, מאי? א"ל, תנינא: במה דברים אמורים — במצות לא תעשה, אבל במצות עשה, כגון שאומרים לו עשה סוכה ואינו עושה, לולב ואינו עושה, מכין אותו עד שתצא נפשו". מפרש רש"י: "מכין אותו — קודם שעבר על העשה ויש בידו לקיים". וכן בתוס' ר"ד כתב: "וה"נ כייפינן ליה ללוה עד דעביד מצוה ופורע". היינו המכות נועדו לכפיה למעשה ולא לעונש.

בניגוד לראשונים אלו כתב הרמב"ם [הלכות חמץ ומצה פ"ו הי"ב]: "אסרו חכמים לאכול מצה בערב הפסח כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב, ומי שאכל מצה בערב הפסח מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו". נראה מפשט לשונו של הרמב"ם שני חידושים האחד שמכים אותו על עבירה דרבנן, והשני שלמכות אלו אין שיעור.